

”Hvorfor må jeg ikke slå igen?” - en artikel om børn og unges etiske dannelse

DEL 1

I sommers afsluttede jeg mit lærerstudium på Aarhus læreruddannelse. Som en del af den afsluttende fase, lå den individuelle, selvvalgte bacheloropgaven. Jeg øjnede hurtigt muligheden for at dykke ned i et tema, som fylder meget for mig – både i mit virke som lærer, i min relation til elever, men også i mit almindelige liv som kristen. Altså et tema, som strækker sig fra nogen helt centralt menneskeligt og direkte ud i min praksis i det kristent pædagogiske arbejde. Jeg skrev om *etisk dannelse*. Opgaven tog naturligvis udgangspunkt i folkeskolen, men jeg mener i høj grad emnet har lige så stor relevans i kristent pædagogisk sammenhæng. Jeg tror endda, at konkret arbejde med etik kan hjælpe ledere, lærere, pædagoger og forældre til at hive fat i meget komplekse, dilemmafyldte dele af at leve et kristent liv sammen med børn og unge. Hvor alle får noget ud af det.

Artiklen her vil altså have et ben i begge lejre: et overordnet blik på, hvad etik har af relevans for børn og unges dannelse i det hele taget, samt dertilhørende overvejelser og udfordringer. Samt et kig på, hvordan vi i kristne institutioner og hjem kan bruge samme metoder og udgangspunkter til at hive fat i temaer indenfor kristendommen, som har etisk karakter – snakke om dem, udfordres af dem og blive klogere både i teori og praksis. Vi starter i folkeskolen.

Grundlæggende kan man sige, at etisk dannelse er en undergren af dannelse i det hele taget, som historisk, teoretisk og praktisk har stor betydning for skolens formål (læs evt. folkeskolens formålsparagraf) og alt pædagogisk arbejde i det hele taget. Diskussionen om hvorvidt, dannelsesmålene bliver nået og hvor meget dannelse egentlig bør fylde i dag, vil ikke være at finde her. Men jeg må ærligt bekende kulør, og med nutidig formulering kalde mig selv en ”dannelses-tosse”. Det er med dannelse, vi – gennem skolens indhold og materiale - forbereder børn og unge på en virkelig verden, udenfor bøger og formler. På en verden, hvor de skal spille sammen med andre mennesker for at skabe det samfund og den hverdag, der er værd at leve i. I Kierkegaards dannelsesidé bevæges barnet fra sig selv, gennem verden og ind i sig selv igen med fornyet forståelse og opmærksomhed. Og Brinkmann tilføjer, at bevægelsen skal muliggøre barnets deltagelse i et etisk, forpligtende fællesskab.¹

Her bliver det tydeligt, at netop etik har en væsentlig rolle i ovenstående dannelsesmål. Og jeg tror, etisk dannelse fortjener at blive prioriteret en del højere, end det er tilfældet i øjeblikket. Et par samfundsanalyser, kan medvirke til at bekræfte denne påstand.

I sin samfundskritiske bog ”Selvets kultur”² taler Søren Juul om senmodernitetens kultur, hvor individet i stigende grad er ansvarligt for at skabe sin egen identitet. ”*Identitet er således ikke længere en tildelt rolle, men en fortløbende skabelsesproces*”.³ Det er en kultur, hvor kollektiv

¹ Hentet fra to artikler i Kristelig Dagblad:

<https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/dannelse-handler-om-komme-vaek-fra-sig-selv>
<https://www.kristeligt-dagblad.dk/liv-sjæl/dannelse-er-komme-til-sig-selv>

- d. 2/1 2020

² Juul, Søren: ”Selvets kultur”, 2017

³ Juul, Søren, 2017 (s. 105)

solidaritet er udvandet til fordel for personlig uafhængighed og brugen af andre og andet som instrumenter til egen selvrealisering.⁴ Han pointerer, hvordan de mange materielle og teknologiske fremskridt har ført til positivistisk videnskab, hvor det interessante er dét, som kan måles, vejes, effektiviseres og objektiviseres. De moralske fremskridt og interessen for det normative er derimod mindsket. Kombinationen bliver ifølge Juul til et samfund, hvor kvantitative nyttekalkuler erstatter de kategoriske imperativer, kendt fra Kants pligtetik.

Præstationskulturen og effektivismen har også fået sit indtog i børn og unges skolehverdag, i form af blandt andet PISA undersøgelser og de omdiskuterede nationale tests. Lærerplaner, som tager udgangspunkt i "Teaching to the test" truer dannelsesstanken i det hele taget, hvilket mange undervisere og skoleledere er meget opmærksomme på.

Søren Juul skriver, at sociologer er "*enige om diagnosen*" i forhold til senmodernitetens individkultur, men at mange er uenige om, hvad kuren er, og om en kur

overhovedet er nødvendig – pluralismen lader jo ikke nødvendigvis min sandhed være den samme som din. Selv mener Juul, at vi skal arbejde på en konkret kulturkamp, som betoner det pligtetiske medansvar i et anerkendende fællesskab. Svend Brinkmann mener, at man skal gro rødder, gå glip og finde ståsteder i almenlydige værdier for at undgå udviklingspresset.

Hartmund Rosa beskriver i sit essay "En teori om social acceleration", hvordan den forøgede hastighed inden for teknologien, sociallivet og livstempoet skubber til en fremmedgørelse af os selv og hinanden, som vi må forsøge at bekæmpe ved at arbejde imod tempokravene.⁵ Og dertil kan man finde tusindevis af selvhjælps- og coachingbøger på bibliotekshylderne, som omvendt vil guide dig til at følge med strømmen og fleksibiliteten. Mulighederne er rigelige, og den "rigtige vej" er ualmindelig svær at spotte. Det er her, den etiske myndighed, opmærksomhed og dannelse kommer ind i billedet. For hvis vi i det mindste kan sende vores børn og unge afsted med en evne til at gennemskue tidens tendenser og andres holdninger – være aktivt lyttende og stillingtagende i alle livets situationer og have en gennemgående etisk refleksion over, hvad de vil gøre og hvorfor, så gør vi dem ikke kun myndige til demokratisk deltagelse, som skolen er forpligtet på – vi arbejder også med deres robusthed og selvstændige etiske myndighed på samme tid. På den måde følger de ikke kun med strømmen uden overvejelse, men har mulighed for selv at styre egen fleksibilitet og modstandsdygtighed i et pluralistisk samfund. Ifølge Bent Nabe-Nielsen handler den etiske dannelse nemlig om at gøre skolen bæredygtig - samtidig med eleverne gøres bæredygtige gennem styrkelsen af deres mentale udvikling.⁶ Desuden virker arbejdet med etik som en modkultur til effektivismen, objektivismen og instrumentaliseringen især. Etik tvinger os simpelthen til at forholde os til vores medmennesker og hvordan egne værdier ser ud i samspil med de andre.

I den danske folkeskole får den etiske dannelse nogen plads i fagenes Fælles Mål, alt afhængig af, hvordan man læser dem. Kun i samfundsfag og religion er selve begrebet nævnt, men der findes formuleringer af etisk-dannelseskarakter i flere fag. Vi skal dog udenfor landets grænser for at finde en større teoretisk vægtlægning af lige præcis det etiske aspekt af dannelsesmålet. I Tyskland har didaktiker Dietrich Benner beskrevet etisk dannelse som bestående af tre områder: Etisk-moralsk grundviden, etisk-moralsk dømmekraftskompetence og etisk-moralsk

⁴ Tanker tilføjet af Brinkman, Svend "Ståsteder – 10 gamle idéer til en ny verden", 2016

⁵ Rosa, Hartmund "Fremmedgørelse og acceleration", 2014

⁶ Nabe-Nielsen, B. "Pædagogik og politik - neoliberalismens etiske dilemma.", 2011 (s. 30)

handlingsudkastkompetence.⁷ I denne sammenhæng, vil jeg ikke beskæftige mig med område 1: etisk-moralsk grundviden. Etik er ikke på skoleskemaet i form af et selvstændigt fag, og derfor er det urealistisk at bruge tid på at præsentere eleverne for en masse etiske teorier, tænkere og idéer. Og det samme gør sig gældende, når vi snakker etisk dannelse indenfor kristen pædagogik. Børn og unge har rig mulighed for at undres, udfordres og bearbejde etik udenfor klassiske etiske tænkeres vinger. Det er også en helt almindelig del af deres hverdagsliv at skulle anvende dømmekraft og handlingsudkastkompetence – også indenfor kristne dilemmaer og værdidiskussioner.

Etisk dømmekraft og handlingskompetence kræver træning, ligesom så meget andet. Du bliver nødt til at holde dig i "etisk form". Jeg opdagede, at jeg var ude af træning, da jeg som lærervikar stod midt i følgende situation:

To drenge var kommet op at slås i skolegården. Vi får stoppet slagsmålet og jeg taler med den ene af drengene. Han fortæller, at den anden dreng startede med at slå ham, så selvfølgelig slog han igen. Jeg svarer ham noget lignende: "men du kan jo godt se, at nu bliver jeg nødt til også at skælde dig ud. Hvis du ikke havde slået ham tilbage, havde du undgået det." Det er et utroligt glimrende eksempel på, hvordan mit etiske ståsted – mine generelle værdier - og min handling ikke stemte overens. Drengen skal ikke slå tilbage, fordi man ikke må slå andre mennesker. Punktum. Det er en konsekvens af at mene, at alle mennesker er uendeligt værdifulde og skal behandles med kærlighed og respekt. I stedet argumenterer jeg ud fra et egoistisk, nytteetisk udgangspunkt: Dit liv havde været nemmere lige nu, hvis du ikke havde slået. Så lad vær med at slå – for din egen skyld.

At træne sine etiske kompetencer handler om at være forberedt på situationer, inden de opstår. Vi ved, at livet er fyldt med dilemmaer, beslutninger, kompromiser og holdninger, som sættes på prøve. At træne sin etiske dømmekraft og handlen allerede inden spændingsfelterne og kompleksiteten finder sted, muliggør en beslutnings- og handlingskraft, som ikke går på kompromis med de værdier, vi beslutter os for uden for dilemmaet. Det må siges at være meget væsentligt, når vi som kristne har rent praktiske målsætninger, som rækker ud igennem kirkens mure – og ind i en verden, hvor kærlighed til næsten kræver reflekteret og beslutsomt arbejde af os. Og når vi desuden lever i et pluralistisk, individualistisk, hastighedssamfund, kan værdier hurtigt føles som forældede, anderledes – endda modkulturelle.

At kunne stå fast på sit etiske ståsted bliver her en kunst. Ligesom det omvendt er en måske endnu større kunst, konstant at lade sin etik udfordre. Det kan jo være, man bliver klogere i løbet af livet og gennem mødet med nye oplevelser, mennesker og idéer.

Jeg har hermed forsøgt at pege på vigtigheden ved at tage børn og unges (og voksnes for den sags skyld) etiske dannelse alvorligt. Men før vi kommer til, hvordan det i praksis kan se ud, vil jeg fremhæve to opmærksomhedspunkter for en voksen, som arbejder med etik i undervisningen. Det første tager størst udgangspunkt i folkeskolens virke, og drejer sig om skolers og læreres forhold til normativitet. Det andet tager udgangspunkt i kristne institutioners forhold til forkyndelse.

Dietrich Benner – manden, som har formuleret hvad etisk dannelse består af, har en ret markant holdning til normativitet. Nemlig, at vi skal nedtone den så meget som muligt. Benner lægger sig i

⁷ Taget fra et utrolig spændende pilotprojekt, som har været en stor inspiration og vejledning i min bacheloropgave. Projektet hedder "Dannelse til etisk myndighed i den danske folkeskole" og er udarbejdet i januar 2019 af Wiberg, M., Nielsen, C. F., Petersen, A., & Andersen, K. M. via Aarhus universitet.

slipstrømmen af tænkere som Rousseau⁸. Rousseau er barn af oplysningstidens relativisme og har følgende holdning til opdragelse og dannelse: *"den eneste vane, man skal lade barnet tillægge sig, er, at det ingen skal tillægge sig"*⁹ Benner er tilhænger af den ikke-affirmative pædagogik, som betoner vigtigheden af kritisk at kunne afvise og nedbryde værdier og normer. Det er det totale modsvar til indoktrinering, som har været gældende i store dele af skolens historie.

Som historielærer er jeg stor tilhænger af, at elever skal lære at være kritiske og modstandsdygtige. Men jeg er nervøs for en virkelighed, hvor vi kun lærer børn og unge at afvise værdier – ikke at tilegne sig dem. Jeg tror, at et forsøg på at lave værdineutral undervisning, ikke er at gøre vores børn og unge en tjeneste. Frygten for at undgå at præge eleverne i nogen specifik etisk-moralsk retning, vil både gøre undervisningen svagere (fordi den ikke tør udfordre og sætte ting på spidsen) og mere naiv (fordi påvirkningen automatisk vil ske alligevel – bare udenfor lærerens viden og forståelse). Til gengæld tror jeg, at eleverne lærer at tage stilling, være kritisk spørgende og undrende ved at se voksne, som er det. Det er for mig en styrke, at enhver lærer tager både sin subjektivitet og objektivitet med ind i klasselokalet, og gør sig bevidst, hvordan han eller hun kan påvirke det etiske miljø i klassen, sådan at eleverne finder sig selv i et respektfuldt råderum med plads til egen bearbejdning af mødet med det etiske.

Ovenstående overvejelser gør sig også i høj grad gældende indenfor kristent pædagogisk arbejde. Men der er dog visse forskelle.

I kristne institutioner – om det så er børnehave, privatskole, efterskole, junior- og teenklub – har man allerede markeret sig normativt. Alle brugere af en kristen institution kan forvente, at dannelsesgrundlaget på en eller anden måde tager udgangspunkt i en kristen lære. Den lære vil naturligvis stadig komme under normativ behandling alt afhængig af hvilken lærer, pædagog eller leder, som netop i dag indgår i en relation mellem børn/unge og stoffet. Hvor folkeskolen udfordres af spændingsfeltet mellem normativitet og ikke-affirmativ pædagogik, kan man måske tale om, at kristne institutioner i stedet udfordres af spændingsfeltet mellem undervisning og forkyndelse. Undervisning kan beskrives, ved at *"den tager sigte på at udvikle åndsevner og færdigheder hos de unge gennem planmæssig og systematisk vejledning fra de voksnes side, gennem læring og indlevelse, øvelse og arbejde fra de unges side."*¹⁰ I undervisningen **samtales** der om noget. Eleverne skal møde stoffet, og i dette møde bearbejde stoffet, så det forhåbentligt skaber ny genklang af relevans for deres eget liv og virke. Heri er læreren vejleder og "turguide", om man vil – men bearbejdningen sker på elevens egne præmisser, da det sker i dem selv. Hvis læreren forsøger at formulere, hvordan mødet skal forme eleven og hvad bearbejdningen består i, er vi ovre i forkynderens boldgade. I forkyndelse gør det sig i højere grad gældende, at lytteren **tiltales** om et givent emne. Man håber naturligvis stadig på en relevans-præget bearbejdningsproces hos tilhørerne, men forkynderen har et mere postulerende og formanende råderum. Der er med andre ord plads til flere konklusioner fra hans/hendes side.

I undervisningen er der altså forskel på at argumentere for sine holdninger med kristne argumenter – og at præsentere sine holdninger, som er inspireret af sit liv som kristen. Det ene er forkyndende, i det der evt. konkluderes på, hvad der bør være rigtigt, mens det andet er ærlig normativitet, idet læreren tager sin person med i klasselokalet. I undervisning må lærerens personlige holdninger ikke blive forskrivende for elevernes holdninger og argumenter. Eleverne er samtalende omkring stoffet

⁸ Benner, Dietrick "Tekster til dannelsesfilosofi: mellem etik, pædagogik og politik", 2005

⁹ Benner, Dietrick, 2005 (s. 99)

¹⁰ Myhre, Reidar, 1978 (s. 41)

og føler en respektfuld plads til forskellighed, udfordring og udfoldelse. Det er i mit hoved, den eneste måde, normativitet kan forsvares på i undervisningssammenhæng. Spørgsmålet er nu, om etisk dannelse hører sig til under undervisnings- eller forkyndelsesfanen.

I næste del af artiklen tager jeg udgangspunkt i nogle kristne ”principper”, som er af etisk karakter. De kræver hver især noget af vores etiske dømmekraft og handlen. Temaerne som ”ligeværd”, ”elsk din næste som dig selv” og lignende, kan sagtens ligge til grundlag for en forkyndelse. Men som det forhåbentligt har stået klart igennem hele artiklen, er det for mig væsentligt at børn og unge selv er i proces med stoffet – i dette tilfælde kristne grundidéer. Derfor vil jeg advokere for at arbejde med etisk dannelse – også kristen etisk dannelse - UDENFOR forkyndelse også. Her er vi tilbage ved dannelsesbegrebet i sig selv; rejsen eleverne skal på i mødet med verden. Et møde som skaber genklang og refleksion over deres eget liv og egen identitet. En rejse, hvor den voksne virker som vejleder og ”turguide” ikke som forkynder. Jeg har tidligere kritiseret tanken om, at børn kun lærer at afvise idéer – ikke at tilegne sig dem. Men omvendt, har de brug for at lære SELV at tilegne sig dem, ikke kun at få dem overleveret af voksne. Det er formålet med etisk dannelse – og med de øvelser, jeg i næste afsnit til præsentere.

DEL 2

Jeg har udarbejdet to aktiviteter, begge med udgangspunkt i et kristent tema, som på den eller anden måde kræver etiske overvejelser. De kan udvikles og nytænkes frit, sådan at de passer til lige præcis den aldersgruppe og konstellation af børn/unge, i sidder med.

Som didaktisk metode, har jeg draget inspiration fra et projekt på H.C. Andersen skolen i Odense.¹¹ De har forsøgt at inkorporere filosofi og etik i den almindelige fagundervisning, hvilket har fået positiv respons fra eleverne. ”Målet var ikke at uddanne små filosoffer, men at styrke børnenes identitetsdannelse, deres forståelse af sig selv og af verden,”¹² skriver Sanne Nielsen og Ebbe Vestergaard.

Der er mange interessante ting at hive ud af projektet, men det jeg vil dvæle ved, er deres ”formel” over etisk arbejde. I enhver opgave af etisk karakter skal eleverne igennem tre faser: oplevelse, bearbejdning og handling.

Metoden er for mig en fremragende guideline, fordi den sikrer, at etisk dømmekraft og handlekompetence ikke blot bliver ved snakken – det skal munde ud i handling. Den tager eleverne igennem etisk teori og praksis i samme omgang.

Første tema, som skal igennem opleve-bearbejde-handle metoden er: **Menneskers ligeværd.**

Biblen taler både konkret og symbolsk om menneskets store værdifuldhed – og ligeværd. Tydeligst er måske skabelsesberetningen, hvori der står, at mennesket er skabt i Guds billede.

Men hvilke konsekvenser får denne tanke egentlig for vores liv og relationer? Hele verden er fyldt af hierarkier og forskellige mennesker tilhører forskellige klasser med forskellige statusser og muligheder. Det kræver ofte ikke mere end en gåtur på strøjet, før det bliver svært at se alle menneskers høje og lige værdi...

¹¹ Nielsen, Sanne og Vestergård, Ebbe: ”Praksiserfaringer fra etikundervisning”, 2011

¹² Nielsen & Vestergaard, 2011, (s. 68)

Opleve: I grupper får børnene udleveret en bunke billeder. Billedernes motiv er forskellige mennesker. Der skal være alt fra Hitler, Breivik, Mother Teresa og Martin Luther King. Der skal være et af en atlet og en overvægtig. Der skal være et billede af en baby og en ældre, en fængselsvagt og en indsat. Osv osv. Uden yderligere introduktion, bliver grupperne bedt om at rangere personerne efter højest værdi.

Nogle børn vil begynde at rangere billederne baseret på handlinger og blive udfordret, når de kommer til baby vs. Gammel mand. Andre vil føle opgaven som grænseoverskridende. Nogle vil give op. Alt er ok – alt er en oplevelse for dem.

Bearbejde: Læreren/den voksne foranstalter en sokratiske samtale omkring ordet "værdi". En sokratiske samtale består af åbne spørgsmål fra læreren og god tid for eleverne til at svare. Alle kan med fordel sidde i en cirkel, så det er tydeligt, at det er en fælles samtale. Hvis børn stiller spørgsmål til hinandens svar eller til hele gruppen, er det vigtigt at de spørgsmål får lov til at føre samtalen videre. Den voksne holder dog fast i emnets tråd. Start med at spørge: "hvad er værdi" og fortsæt med spørgsmål som: "Hvad vil det sige at være værdifuld?", "hvad er meget værd for jer?". Man kan også tale om den første opgave og hvorfor den var udfordrende.

Undervejs, smid gerne flere, perspektiverende eksempler ind i samtalen, som kan udvide børnenes idé om, hvornår og om hvad, der kan tales om værdi. Følgende eksempler kan blandt andet bruges:

- Bibelske tekststeder (eks: lignelsen om den fattige enke, som giver småmønter væk)
- En klip af en diskussion fra "Robinson" om, hvem der er værdig til at stå i finalen
- Billedet af en banan med gaffatape, som sælges til 800.000 kroner.

En sokratiske samtale har ingen afsluttende konklusion. Man kan vælge at spørge igen til sidst: "Så hvad er værdi?", og se om svarerne har udviklet sig fra begyndelsen af samtalen. På den måde får børnene mulighed for at afrunde deres bearbejdning.

Handle: Børnene får i grupper leveret et eller flere etiske dilemmaer, som udfordrer tanken om menneskers ligeværd. De kan strække sig fra dilemmaer med stor afstand til eleverne: hvem skal have hjertetransplantation først – en gammel kone med børn og børnebørn eller en ung stofmisbruger uden familie? Til dilemmaer fra skolegården om mobning, ekskludering af klassekammerater eller lignende. Alt afhængig af sammenhængen, kan man lave dilemmaer, som særligt udfordrer jeres gruppe eller hvide det til et mere samfundsmæssigt eller globalt perspektiv. Sørg for at have god tid til samtale, diskussion og vejledning fra den voksne – jo tættere det kommer på børnene selv, jo hårdere kan det nemt blive.

Andet tema hedder: *Du skal elske din næste, som dig selv*

Det er måske den mest centrale lærersætning i biblen – og også den, som stiller nogle af de største krav til kristne, omkring hvordan vi bruger og tænker om vores liv, tid, penge og så videre. Og selvom den ofte læses med henblik på, hvordan vi er/bør være sammen med andre mennesker, handler sætningen også om den for nogen endnu større opgave: at elske sig selv. Her er der utroligt mange ting at hvide fat i – det er jo et livslangt, etisk dilemma. Men følgende aktiviteter er et bud på, hvordan temaet kan behandles, om ikke andet, til en start.

Opleve: Der laves en linje fra den ene ende af rummet til den anden. I højre ende skrives en seddel med ordet "enig" og i venstre ende med ordet "uenig". Alle børnene skal rejse sig op.

Hver gang den voksne læser en påstand op, skal børnene individuelt stille sig et sted på linjen, som passer med deres umiddelbare holdning. Det er altid okay at ændre mening undervejs og flytte sig – men man kan forvente at blive spurgt til det.

Påstandene kan være mange og forskellige. De skal naturligvis tilpasses aldersgruppe. Her er nogle idéer som dækker forskellige aldersgrupper:

- Man elsker sig selv, når man synes, man er pænere end de andre, man er sammen med.
- Man kan elske sin næste for meget
- Det er egoistisk at elske sig selv
- Det er sværere at elske nogen end andre
- Vores næste er ALLE mennesker
- Næsten er kun nogle mennesker
- Det er at elske sin næste, når man synes de er vigtigere end man selv er
- Det er sværere at elske sig selv end at elske andre
- Det er at elske sin næste, når man giver dem en god gave
- Det er nok at elske sin næste det meste af tiden

osv. osv. osv.

Bearbejde: Efter hvert spørgsmål bør børnene udfordres på deres ståsted. Enten kan man spørge nogle af dem om at fortælle, hvorfor de står, hvor de står. Eller også kan man bede de "grupper" af ståsteder, som naturligt vil danne sig, om at snakke sammen og finde ud af, om de har samme grunde til at stå der.

Hvis gruppen har udfordringer med selvstændighed eller generthed, kan man også bede dem om at tegne krydser på en linje på eget papir i stedet – og evt. skrive deres tanker ned.

Handle: Som afslutning på ovenstående "introduktion" til at elske sin næste, skrives alle børnenes navne ned på små stykker papir. De trækker hver især et navn, og skal i den næste uge (eller mere) lege næste-leg (i stedet for nisseleg). De får hver en kammerat at være næste for og må overveje, hvordan de bedst kan "elske" dem i handlinger og tanker over den aftalte periode. Modsat nisseleg, behøver det ikke at være hemmeligt – det kan være, det er nemmere at hjælpe, hvis man spørger sin "næste", hvad han eller hun har brug for.

Der kan opsættes flere eller færre rammer omkring aktiviteten, alt efter behov. Men målet er, at eleverne får startet en refleksion over, hvad der i praksis skal til for at udvise kærlighed og omsorg for andre mennesker. Det kræver selvfølgelig, at det er noget, børnene rent etisk og værdimæssigt er blevet enig med sig selv om, er værd at stræbe efter. Og som skrevet tidligere, er værdier noget, man selv bliver nødt til at tilegne sig også – ikke kun få overleveret. Men måske vil børnene gennem aktiviteten opleve glæden og meningsfuldheden ved at være opmærksom på en anden.

Der er i det hele taget mange "måske'er". Både i folkeskolen, i kristne friskoler, i teenklubber og i hjemmene. Der er mange måske'er, når vi taler om opdragelse og dannelse. Meget af tiden, kan vi primært håbe på, at det vi præsenterer børnene og de unge for, sætter et eller andet i gang hos dem, som kan være til velsignelse for dem selv, deres medmennesker og deres fremtid. Og med håbet, kommer troen på, at Gud også har en finger med i spillet. At hans ånd virker – også i vores mere eller mindre effektive forsøg på at danne og opdrage.